

*Городицька І.
Науковий керівник – проф. Царик Л. П.*

ОБГРУНТУВАННЯ СХЕМИ ЕКОМЕРЕЖІ В МЕЖАХ КРЕМЕНЕЦЬКОГО ТА ШУМСЬКОГО АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ

Актуальність дослідження. Формування локальних осередків є завершальним етапом реалізації загальнодержавної програми формування національної екомережі, а також формування регіональної екомережі Тернопільської області. Тому створення схеми локальної екомережі є невід'ємною складовою частиною відведення земель до складу національних, регіональних та локальних елементів екомережі. Розробка екомережі Кременецького і Шумського адміністративних районів є важливим завданням диференціації земельних угідь базових елементів і обґрунтування заповідних режимів в її межах.

Низка наукових праць присвячена проблемам формування та розробки екомережі України і її складових, зокрема: провідна роль ландшафтознавчого підходу у науковому забезпеченні проектування екомережі висвітлена у розробках Л.П.Царика на прикладі Поділля (2010); ландшафтно-екологічний підхід використано для обґрунтування структури екомережі Тернопільської (Царик П.Л., 2006), Кіровоградської (Зарубіна, 2010), Черкаської (Конякін, 2010) областей, екомережі м. Тернополя (Царик Л.П., Царик П.Л., 2012).

Формування та проектування екомережі є складним поетапним процесом, який потребує детального аналізу території на предмет особливостей природних умов та їх сприятливості для формування природоохоронної системи.

Територія досліджуваних адміністративних районів розташована на межі двох кліматичних провінцій - західноєвропейської з вологим і помірно теплим кліматом та східно-континентальної з континентальним кліматом, внаслідок чого для неї характерна м'яка зима з частими відлигами та тепле і прохолодне літо, що є сприятливим для використання території у рекреаційних цілях.

У межах районів під лісами формувались ясно-сірі та сірі ґрунти на лесовидних суглинках та мергелях, чорноземи опідзолені і чорноземи на твердих карбонатних породах та інші ґрунти.

Природна рослинність Кременецького і Шумського районів займає близько 26% усієї площі.

Серед лук переважають суходільні луки з пануванням *Agrostis tenuis*, *Poa angustifolia*, *Festuca rubra*, *Briza media*, *Cynosurus cristatus* (*Cynosureta cristati*), які сформувалися на місці вирубаних лісів.

Флора судинних рослин нараховує 917 видів, 39 з яких занесені до Червоної книги України, 2 — Європейського Червоного списку, 2 види — під охороною Бернської конвенції.

Особливої самобутності й своєрідності рослинному світові надають ділянки степової і наскельно-степової рослинності — місце зростання ряду волино-подільських ендеміків, а також реліктових видів. Це шавлія кременецька, молочай волинський, змієголовник австрійський, гвоздика несправжньоопізня, спірея піківська, жовтозілля Бессера. Ендеміками тільки Кременецьких гір є мінуарція побільшена та юринея товстосім'янка й вузьколокальний ендемік і реліктовий вид — береза Клокова, що зростає на вершинах гір Страхова й Маслятин.

Ліси мають значне флористичне значення. Неабияку цінність становлять ділянки букових лісів на горах Маслятин та Черча.

Результати аналізу природних комплексів показали їх сприятливість для розбудови та формування екомережі, а наявність великої кількості природно-заповідних територій дає можливість створити повноцінні ключові та сполучні елементи.

В межах Кременецького і Шумського районів можна виділити наступні основні ключові території (природні ядра): **Кременецьке** (заповідна зона НПП «**Кременецькі гори**») – національного значення, **Суразьке (лісовий заказник «Суразька дача»)** – міжрегіонального значення, **Веселівсько-Довжоцьке** природне ядро місцевого значення (табл. 1).

До **ключових територій загальнодержавного значення належить національний природний парк «Кременецькі гори»**, де представлені типові та найрепрезентативніші ландшафти Кременецьких гір. Це ядро розташовано у центральній частині горбогірного поясу на захід від м. Кременець і межує з урбанізованими та агрокультурними ландшафтами.

Кременецькі гори входять до складу Волинсько-Подільського плато і є найбільш східною частиною Гологоро - Кременецького низькогірного краю Поділля. Це одне із 6-ти національних ядер Поділля, яке включає горбогірний ландшафт рідкісних лісових, лучних і лучно-степових угруповань.

На схід від м. Кременець може бути сформоване **Веселівсько-Довжоцьке природне ядро місцевого значення** у складі Веселівського (ботанічний заказник загальнодержавного значення, площею 151 га), Довжоцького (ботанічний заказник загальнодержавного значення, площею 105 га), Білокриницького (загальнозоологічний заказник місцевого значення площею 457 га) заказників та двох ботанічних пам'яток природи місцевого значення (вони є резерватом генофонду бука європейського) площею 17,3 га. На базі названих заповідних об'єктів доцільно створити заповідний біоцентр площею близько 300 га і периферійну буферну зону.

У північній частині Лановецького ландшафту сформоване **Суразьке природне ядро міжрегіонального значення** у складі лісового заказника загальнодержавного значення «Суразька дача» (унікальний високопродуктивний штучно створений дубово-ясенево-модриновий, сосново-ялиновий лісовий масив, визначний зразок створення хвойно-широколистяних стійких деревостанів, має велике наукове і пізнавальне значення, створений в кінці XIX на початку XX століття) площею 3864 га, що дає змогу виділити як саме ядро, так і чіткі границі буферної зони (рис. 1).

Рис. 1. Природні ядра та екокоридори Кременецького та Шумського адміністративних районів

Таблиця 1

Природні ядра в межах Кременецького та Шумського адміністративних районів

№	Назва природного ядра	Ландшафтна приуроченість	Площа, га	Статус в екомережі
1	Кременецьке (НПП «Кременецькі гори»)	Кременецький ландшафт	1003	національний
2	Суразьке (лісовий заказник «Суразька дача»)	Кременецький ландшафт	1800	міжрегіональний
3	Веселівсько-Довжоцьке (Веселівський заказник, Довжоцький заказник)	Кременецький ландшафт	550	місцевий

Для більш ефективного функціонування перспективної екомережі необхідно виділити сполучні території. Ураховуючи вимоги до екокоридорів національного рангу, які повинні включати максимальну кількість природних об'єктів, наслідувати природні межі й мати ширину в межах 7-10 кілометрів для створення необхідних умов міграції об'єктів видового різноманіття, у межах території даних районів простежується **Кременецький субширотний** в границях Гологоро-Кременецького горбогір'я та частини Малеого Полісся, як складова Галицько-Слобожанського екокоридору національного рангу та **Верхньогоринський субмеридіональний екокоридор місцевого значення**.

Екокоридор виконуватиме функції міграційних шляхів між «Кременецьким», Веселівсько-Довжоцьким природним ядром та «Суразьким» природними ядрами. Приуроченість до екологічного коридору трьох природних ядер національного, міжрегіонального та місцевого рангів дає підстави стверджувати ефективність цього відтинку екокоридорів. Його ширина коливається від 4 до 14 кілометрів.

Висновки. Досліджувана частина регіональної екомережі в межах Кременецького та Шумського районів представлена трьома ключовими територіями: Кременецької (національного значення), Суразької (міжрегіонального значення) і Веселівсько-Довжицької (місцевого значення) і двома екокоридорами: Кременецьким субширотним (національного рангу), Верхньогоринським субмеридіональним (місцевого значення).

Екомережа забезпечує і підтримує міграційні зв'язки для живих організмів Північно-Подільської фізико-географічної області з унікальним поєднанням угруповань широколистяних лісів, лучних і степових ценозів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доповідь про стан формування національної екологічної мережі України за 2006-2010 роки. – Херсон : Грінь Д. С., 2012. – 200 с.
2. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем: концептуальні підходи, практична реалізація / Л. П. Царик. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 320 с.
3. Царик Л.П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика / Л.П. Царик. – Тернопіль: Навчальна книга – „Богдан”, 2006. – 256 с.
4. Царик Л.П. Регіональна екологічна мережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області). – Тернопіль: вид-во ТНПУ, 2005. – 172с.

Грицишин О.

Науковий керівник – доц. Заблоцький Б.В.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОМУ РАЙОНІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тернопільщина багата родючими ґрунтами, має сприятливі умови для розвитку сільськогосподарського рослинництва і тваринництва. Проте, внаслідок надмірного антропогенного впливу і нерационального землекористування виникає ряд проблем, які призводять до зниження екологічної стійкості та економічної ефективності земель сільськогосподарського призначення. До основних проблем сільськогосподарського землекористування в Тербовлянському районі слід віднести: надмірну сільськогосподарську освоєність території, високу розораність сільськогосподарських угідь, які, у свою чергу, спричиняють ерозію, перезволоження, заболочення, агрохімічну розбалансованість, забруднення гербіцидами та пестицидами, виснаження земель.

Аналіз сільськогосподарської освоєності території Тербовлянського району дозволяє стверджувати, що цей показник є вкрай надмірним і найвищим у Тернопільській області. Він, в середньому по району, становить 82,9%, що на 5,5% більше від обласного та на 10,7% від середнього для України значення [4].

Особливо висока сільськогосподарська освоєність території спостерігається на вододілах у центральній та західній частинах району. Тут вона сягає свого найвищого значення – 94% (Гайворонківська, Гвардійська, Ілавченська і Романівська сільські ради). Дещо нижчі показники у східній і південній частині Тербовлянщини.

Показник розораності сільськогосподарських угідь району також високий. В структурі сільськогосподарських угідь Тербовлянщини рілля займає площу 81208 га, що становить 86,3 %. Для порівняння, цей показник у Тернопільській області становить 80%, а в Україні — 79% (що є одним із найвищих у світі показників: розораність сільськогосподарських угідь США – 35,9%; Великої Британії, Франції, ФРН – 40 – 50%) [3, 4].

Екологічно стійкіші агроландшафти Тербовлянського району займають незначні площі: пасовища 9%, сіножаті 7% та багаторічні насадження 5%.

До найбільш розораних територій, де показник сягає 90 – 94%, належать угіддя таких сільських рад: Багатківська (93%), Дворічанська (94%), Довгенська (91%), Заздрівська (91%), Іванівська (91%), Кровинківська (90%), Маловодівська (93%), Могильницька (91%), Мшанецька (94%), Острівецька (91%), Сороцька (91%). Найменш розорані сільськогосподарські угіддя, розташовані в долинах річок на території земель таких сільських рад, як: Бурканівська (79%), Лошнівська (69%) та смт Дружба (76%).

Значна розораність сільськогосподарських угідь перевищує екологічно обґрунтовані норми, спричиняє високу територіальну концентрацію сільськогосподарського виробництва, а це, в свою чергу, призводить до деградації сільськогосподарських угідь.

Значної шкоди сільськогосподарським угіддям району завдає водна ерозія. Розвитку ерозійних процесів (площинному змиву, яроутворенню) сприяє інтенсивне розорювання схилів горбів. Площа еродованих земель в Тербовлянському районі сьогодні становить близько 30%. Серед адміністративних районів це один із найменших показників (еродованість сільськогосподарських угідь Тернопільської області – 35,7%, України – 32,4%). Проте, негативним є поступове збільшення площ еродованих земель району [1, 5].

Особливо стрімко ерозія поширюється на тих ділянках ріллі, де вирощують просапні культури (цукровий буряк, овочі). Слід також зазначити, що великі ділянки сільськогосподарських угідь знаходяться у землекористувачів-орендарів, які порушили, сформовану внаслідок паювання, контурність угідь, перевели велику частину схилівих земель у рілля, часто не дотримуються вимог агротехніки (безвідвального